

דברים שבכתב לומר בעל פה (גיטין ס)

גליון 387

בדף ס: דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתוב כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. מבואר בגמ' דפסוקים הכתובים בתורה אסור לאומרם בעל פה. צריכים לקרוא אותם מתוך הכתב. ודברים שבע"פ אסור לכתוב אותם.

ביומא דף ע. מבואר דהכהן הגדול ביום הכיפורים קורא ובעשור של חומש הפקודים (בפר' פינחס) על פה, לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד הציבור.

והקשו שם בתוס' ישנים דבגיטין (בסוגיין) מבואר דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה, ואיך קורא הכהן הגדול בעל פה. וז"ל אומר רבי דמצוה מן המובחר הוא לקרות אותו שבכתב ובעל פה בעל פה, ומשום כבוד ציבור לא הטריחוהו לגלול. וריב"א פי' ואמר הואיל ואינו מגיד אלא עבודת היום יכול לקרות בעל פה וכו'. אך קשה לרבי על פרשת קרבנות שאנו אומרים בכל יום בעל פה ואינו סידרו של יום. ואומר רבי דהיינו טעמא שאינו מוציא רבים ידי חובתן אבל אם היה להוציא רבים ידי חובתן היה אסור כיון שאינו סידרו של יום. וא"ת והלא אומר הלל בעל פה, ואע"פ שהוא להוציא רבים ידי חובתן וכו' י"ל כיון שאינו אלא דברי שבח והודאה בעלמא, תו ליכא למיחש למידי.

לתירוץ הראשון הדין לומר מן הכתב הוא רק מצוה מן המובחר. הריב"א תירץ שבאמירה של סדר היום אין איסור. ורבי תירץ שאם אינו מוציא רבים ידי חובתן מותר. והלל שנאמר בדרך שבח והודאה ג"כ מותר. בתוס' בתמורה יד: (בד"ה דברים שבכתב וכו') הקשו וא"ת היכי קאמרין מזמורים על פה. וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש. אמנם קשה היכי קרינן ויושע וקריאת שמע. וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן, עכ"ל. לפי התירוץ הראשון אין איסור לקרוא פסוקים של נ"ך בעל פה. והיינו משום דכתיב הדברים האלה דהיינו התורה שנמסרה כבר ולא לנביאים וכתובים שעדיין לא נכתבו. אמנם ברבנו גרשום כתב (שם) להדיא דדברים שבכתב היינו תורה ונביאים וכתובים. והתירוץ השני ס"ל כתו"י.

ברבינה יונה (ברכות דף ה. לדפי הרי"ף) כתב על הא דמבואר במשנה שם דמי שקרא קריאת שמע לאחר ג' שעות לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה, דיש לשאול מה בא להשמיענו, דדבר פשוט הוא דהוי כקורא בתורה, שהרי ק"ש היא פסוקים מהתורה. והביא שתירץ רבי שלמה מן ההר דאתא לאשמעינן שאע"פ שדברים שבכתב לא נתנו לאמרן על פה, אפילו הכי ק"ש יכול לקרותה ע"פ, ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה, דכיון שניתנה לאומרה על פה לחובה יכול לאומרה אפי' שלא לחובה כל הפעמים שירצה. ולכן מותר בקרבנות וברכת כהנים דהא חובה לומר ברכת כהנים בכל יום בעל פה בשעת נשיאות כפים, לכן יכול לאומרה אפילו שלא במקום חובה. ומזה הטעם אמרו (ביומא) ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה דכיון שהוא מענין הקרבנות ומצוה לומר קרבנות על פה לא חששו בקריאתה אפי' כשאינה לחובה וכו' ואין בזה משום דברים שבכתב לא ניתנו לאומרה על פה הואיל וניתנו לאומרה פעם אחת.

מבואר ברבינו יונה שפסוקים שניתנו לאמירה, בהם אין איסור לקרוא בע"פ. והביאור הוא שהפסוקים ניתנו רק בצורתם כמות שהם לקוראם מן הכתב אבל פסוק שניתן להיאמר בע"פ אין בו איסור כלל. ולכן ברכת כהנים למשל שחייבים הכהנים לומר, ופשוט שבשעת ברכת כהנים אינם מחזיקים בספר, ע"כ שלא נאמר על פסוקים אלה לקרוא דוקא מן הכתב.

ובגליוני הש"ס הביא כהנ"ל בשם הכלבו (סי' יג) ורצה לומר דהוי בגדר הואיל ואישתרי אישתרי. אבל לכאורה א"צ להגיע לכך, ששם יש איסור שהותר לצורך דבר מסוים (כמו יבום) אז הותר גם באופן יותר מורחב אבל כאן האיסור בהכרח לא נאמר על פסוקים כאלו דהא ניתנו להיאמר בעל פה.

אמנם בכלבו (סי' ב) כתב (מובא בבית יוסף או"ח סי' מט) על פרשת התמיד וברכת כהנים שנהגו לאמרם ע"פ, אע"ג דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, דמשום עת לעשות לד' נהגו בו היתר, שא"א לכל אחד להביא לו ספר לקרות בו כל בקר.

הרי שלמד הכלבו (בסי' ב) דלא כרבינו יונה. דרבינו יונה כתב שבפסוקים כאלה אין איסור, ואילו בכלבו כתב דבעצם יש בהם איסור אלא דמשום עת לעשות היתרו. (וצ"ע מדבריו בסי' יג).

בספר היראים (סי' רסח) כתב ואחרי שהמגילה דברים שבכתב, אינו רשאי לקרותה על פה, כדתנן קראה על פה לא יצא. ואע"פ שבשאר דברים שבכתב לא אסרו על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן, דאמרינן בתעניות בפ"ג אמר ר"י היאך יחיד יכול לקרות בציבור על פה אלא כולם קוראים כקורא את שמע, לענין מגילה החמירה תורה שלא לאומרה על פה אפי' לעצמו ומפקינן ליה מקראי, דאמר רבא אתיא זכירה זכירה וכתוב כתוב זאת זכרון בספר, עכ"ל.

מבואר ביראים דהאיסור לומר דברים שבכתב בע"פ הוא רק במוציא אחרים, ובמגילה נתחדש דין נוסף שגם ביחיד לעצמו אסור. (ועוד יש חידוש בדברי היראים דהא דאינו יוצא בקורא מגילה על פה הוא גופא מחמת הדין של דברים שבכתב, והיינו דאין זה רק איסור אלא פסול בצורת הקריאה).

והיראים שם הוסיף דאין לתמוה היאך נחלק בין הוצאת עצמו להוצאת אחרים הלא מן המקרא למדנו. הא לא קשיא דכתובי אסמכתא נינהו ומדרבנן הוא, שאם היינו אומרים דברים שבכתב על פה, היו מתייאשין לכותבם וגם לא היו מאמינים עמי הארץ כ"כ כי היו אומרים לא נכתבו וחכמים רצונם אמרו. ואחר שהוא מדרבנן גזרו כן רק במוציא אחרים כי בקורא לעצמו אחרים לא ישימו לב ולא יבואו לידי התקלה הנ"ל. אבל לפי רבינו יונה שלא חילק בין להוציא או לא, יתכן שלמד שהאיסור הוא דאורי', והאיסור לא נאמר על פסוקים שניתנו להיאמר בע"פ.

ובחי' הריטב"א ביומא (שם) כתב דנראה שלא אסרו לקרוא על פה אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בציבור אבל פסוקים שאדם קורא לשינון בעלמא או דרך שבח ותפלה והודאה אינו בכלל זה. ומיהו נראה שאף הקורא תורה שבכתב לחובת קריאתה ולומדה אפילו ביחיד אסור לקרוא על פה. ולפיכך לא היה קורא רב יוסף בתורה שבכתב לפי שהיה סגי נהור, ולעולם היה קורא תרגום.

הריטב"א חידש שכל קריאה של חיוב מחייב שיקרא מן הכתב, ולא רק קריאת התורה ברבים אלא אפי' הלומד תורה וקוראה חייב לקרוא מן הכתב.

ונראה בביאור שיטתו דהדין מן הכתב הוא שכך ניתנה התורה, שתורה שבכתב תהיה קריאתה מן הכתוב, ומה שניתן ע"פ חייבים דוקא בע"פ. אבל באופן שאומר דרך שבח או כחלק מן התפילה או סדר היום אין בזה איסור, דדין זה נאמר באופן שמקיים חיוב של קריאה מן התורה הן לקריאה בציבור הן לשם לימוד של וישננתם או והגית בו יומם ולילה. ויתכן שדין זה הוא דאורי', דאין כאן כמה חילוקים אלא יסוד אחד, קריאת התורה בתור קריאה של תורה צריך לקרוא כפי שניתנה, וכל שאינו בכלל זה מותר.

והנה בשו"ע או"ח (סי' מט) כתב וז"ל אע"ג דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל כגון קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד וכיוצא בהן מותר, עכ"ל. הרי שפסק המחבר שאין היתר אלא בשגור בפי הכל. ולכאורה טעם זה הוא טעם מדרבנן שלא יבוא לידי טעות או אי דקדוק. וכן כתב בשיעורי רבנו משולם הלוי (תמורה עמ' קסו) דנראה דהוי רק דין דרבנן וכעין מה שכתב היראים שאם יש חילוקים ע"כ דהוי מדרבנן.

ובהגהות הגר"א כתב אבל העיקר כמו שכתב הטור בשם הרא"ש דדוקא להוציא ציבור ידי חובתן. וכן כתבו תוס' בתמורה וכן כתב הכלבו וכו' וגמרא ערוכה היא בסוף תענית וכו' (וכמובא ביראים הנ"ל).

ויש שדנו לפי שיטה זו האם האיסור דוקא להוציא רבים וציבור או שאפילו במוציא יחיד אסור. בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק מז סע' לא) כתב שראוי שיאמר ויכלו (בקידוש של ליל שבת) מתוך סידור. וכתב (בהערה קנב) דיש מי שהתיר במוציא יחידים (בחוברת "המעייין"). ובמנחת אשר (שמות סי' צג) כתב דהגרשז"א הוא זה שהתיר. וכן הסתפק בזה בשיעורי רבנו משולם דוד הלוי (תמורה עמ' קסה).